

مرکز بررسی‌ها و مطالعات راهبردی - نکته روز شماره ۱۱ - نهم شهریور ۹۳

اقتصاد و فرهنگ: سیاست‌های اقتصادی در جهت تقویت فرهنگ کار و تلاش

دکتر محمدرضا رفعتی

توضیح اجمالی:

یکی از موانع رشد و توسعه اقتصادی در کشور را می‌توان ضعف فرهنگی موجود در حوزه‌های تولید و تجارت دانست. فرهنگ کار و تلاش در کشور ما از زمان شوک اول نفتی و چهار برابر شدن درآمد آن در اوایل دهه ۱۳۵۰ رو به قهقرا رفت. برخی مردم به بهانه افزایش درآمد نفتی - یا به عبارت دیگر، سهم خود از آن - انتظار داشتند بدون کار و تلاش سازنده، صاحب درآمد شوند.^۱ دولت‌های وقت نیز در مواجهه با هر کمبودی، به واردات متوسل شدند و با تزریق بی‌رویه درآمدهای نفتی بر عطش مصرف افزودند. بدین‌گونه، اقتصادی که چند دهه قبل در زمان ملی شدن صنعت نفت با شعار "ایرانی جنس ایرانی بخر" موفق شده بود بحران اقتصادی وقت را مدیریت نماید، به اقتصادی مصرف‌گرا و وابسته تبدیل شد که در آن مصرف کالاهای لوکس خارجی مایه تفاخر بود.

این فرهنگ در سالهای اخیر نیز همچنان حفظ و تقویت گردیده است که وعده پرداخت دهها هزار تومان در ماه به هر نفر در شعارهای انتخاباتی نمونه‌ای از آن است. علی‌رغم افزایش سریع جمعیت و محدودیت منابع موجود، وعده اغلب دولت‌ها آن بوده که دولت رفاه خواهند بود و تا کنون هیچ دولتی خود را "دولت کار" نامیده است. دهها سال پیش، جان کندی، رئیس‌جمهور وقت امریکا در یک سخنرانی خطاب به مردم آمریکا گفت: "نپرسید که کشورتان برای شما چه خواهد کرد، بلکه از خود سوال کنید شما چه کاری برای کشورتان می‌توانید انجام دهید". مقایسه این دو دیدگاه نکات قابل تاملی را نشان می‌دهد.

^۱ - گرفتن یارانه نقدی توسط اکثریت قریب به اتفاق مردم، نشانه دیگری از این فرهنگ است.

نزول فرهنگ کار و تلاش تنها به صاحبان نیروی کار محدود نمی‌شود. این فرهنگ در صاحبان منابع مالی و سرمایه نیز وضعیت مشابهی دارد. با وجود زمینه‌های بالقوه سرمایه‌گذاری و تولید در کشور، نقدینگی موجود در اقتصاد مترصد آن است که از تلاطم‌های موجود در بازار ارز، طلا، سهام و مستغلات سود بی‌زحمت و بادآورده‌ای کسب کند. سیستم بانکی کشور نیز عمده تسهیلات خود را نه به بخش‌های تولیدی که به بخش‌های تجاری و زود بازده اختصاص می‌دهد. ساعات مفید کاری به حدود یک ساعت در روز تخمین زده می‌شود و فساد اداری در گزارشات داخلی و بین‌المللی مورد تایید قرار می‌گیرد.

نکات کلیدی:

گرچه اصلاح مقوله‌های فرهنگی به سرعت امکان‌پذیر نمی‌باشد، اما دولت می‌تواند با اعلام و اجرای یکسری از سیاست‌ها و اقدامات، این روند را تسریع نماید. از جمله:

۱. ثروت و درآمدهای نفتی را بین نسلی اعلام و راهبرد و نقشه راه مدوئی را در این رابطه تدوین نماید، به ویژه در خصوص کاهش تدریجی و قطع اتکاء بودجه به نفت، و در عمل به آن پای‌بند باشد.

۲. اهداف رشد بهره‌وری در وزارتخانه‌ها، سازمان‌ها و شرکتهای دولتی را به جد پیگیری نماید و مدیران ضعیف را جایگزین نماید.

۳. با تثبیت اقتصاد و تک‌نرخ و واقعی کردن قیمت نرخ ارز، نرخ سود بانکی و دستمزدها، زمینه حذف رانت و هدایت منابع به بخش‌های مولد را عملی سازد.

۴. از سیاسی کردن اقتصاد بپرهیزد و ملاک انتخاب مدیران را عملکرد و کارایی آنها قرار دهد.

۵. خود را دولت کار، کارآفرینی و نوآوری معرفی کند و به جای توزیع نقدی یارانه‌ها به عموم، بخش اعظم آنها را صرف سرمایه‌گذاری و حمایت از امور فوق نماید.

۶. حقوق و دستمزد را تابع بهره‌وری و کارایی قرار دهد و پرداخت کارانه را بطور مستقیم به افزایش بهره‌وری مرتبط نماید.

۷. با حذف انحصارات و اطلاع‌رسانی گسترده، زمینه حذف رانت و رقابتی شدن اقتصاد و مشارکت نیروهای کارآمد را فراهم نماید.

۸. در جهت بهبود فضا برای کسب و کارهای مولد سریعاً اقدام نماید و شرایط سیاسی داخلی و خارجی کشور را آرام نگاهدارد.

۹. از سیاستهای پوپولیستی اجتناب و با توضیح دلایل، بر اجرای سیاستهای صحیح، حتی اگر به زیان محبوبیت دولت در کوتاه مدت باشد، اصرار ورزد.

۱۰. مالیات ویژه‌ای بر ثروت‌های بادآورده وضع و بر تخفیف مالیاتی فعالیت‌های مولد بیفزاید.

۱۱. تعدیل نیروی مازاد و ناکارآمد در بخش دولتی و خصوصی را تسهیل و همزمان از آموزش‌های جدید در جهت بهره‌ور ساختن و هدایت آنها به مشاغل جدید حمایت نماید.

۱۲. در زمینه ساماندهی تعطیلات و مطابقت آن با تعطیلات در خارج از کشور اقدام نماید.

۱۳. از تعدد مشاغل نیروهای مجرب و مدیران دولتی که در عمل حاصلی جز عدم مشارکت جدی آنها در امور مربوطه ندارد، به طور جدی جلوگیری نماید و در عوض به نیروی جوان و تحصیل کرده میدان دهد.

۱۴. با کاهش میزان و مدت پرداخت بیمه بیکاری انگیزه لازم را برای دنبال کار گشتن فراهم و همزمان با فراهم ساختن پایگاه جامع اطلاع‌رسانی در خصوص فرصت‌های شغلی، یافتن شغل را تسهیل نماید.

مرکز بررسی‌ها و مطالعات راهبردی